

Gölgeden Çıkan Canlı *

Türk yazar Emine Sevgi Özdamar,

İngiliz yazar ve denemeci John Berger'in 80. doğum gününü kutluyor.

Sevgili John,

Bir insan İstanbul'a geldiğinde saçları denizden dalgalanır. İstanbul'da deniz mi şehri kollarında tutar, şehir mi denizi, bilinmez. Bir keresinde Berlin'den İstanbul'a geldim, saçlarım denizden dalgalandı, sonra ağabeyimin evinin bahçe kapısını açtım ve içeri girdim. Arka tarafta, çam ağacının altında ağabeyimle oğlu sandalyelere oturmuş, kitap okuyorlardı. İkisinin de yüzünde yoğun, derin bir dikkat vardı. Mutluydular. Okudukları kitaplar onları mutlu ediyordu. Ne okuyorsunuz? "John Berger, *Resimlerin Yaşamı ya da Görme Sanatı*" dedi yeğenim. "*Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*" dedi ağabeyim. Gülümsedim ve yeğenimin arkasına geçerek kitaba baktım. "Fakat bir yabancı hayvanat bahçesinin hiçbir yerinde bir hayvanın bakışıyla karşılaşamaz. Hayvanın bakışı en fazla onun üzerinden geçer ve bir başkasına yönelir. Hayvanlar göz ucuyla bakarlar. Uzaklara bakarken bakışları kördür. Her şeyi mekanik bir biçimde arayıp tararlar. Karşılaşmalara karşı bağışlıkları vardır, çünkü artık hiçbir şey onların dikkat odağında yer alamaz. Bu onların sürülüşünün son sonucudur. Hayvanla insan arasındaki o bakış –ki belki de insan toplumunun gelişiminde temel bir rol oynamıştır ve neticede bir yüzyıldan kısa bir süre öncesine kadar bütün insanlar onunla yaşamışlardır– yok olup gitmiştir. Hayvanat bahçesini ziyaret eden kişi tek tek hayvanlara baksa bile, eğer oraya biriyle birlikte gelmemişse daima yalnızdır. Kitle içindeki insan da sonunda izole olan bir türe aittir. Kapitalist kültür, sembolü hayvanat bahçeleri sayılabilecek olan bu tarihî kaybı telafi edemez."

On altı yaşındaki yeğenime sordum: Bu yazarı neden seviyorsun?

"Bilmem. Beni elimden tutup ölümlerine götürüyor ve onlar birdenbire canlanıyorlar. Önümde bir görme ufku açılıyor. Görme var, hep görme var; görmenin sonu yok. Gittikçe derinleşen görmenin sonu yok. Onu okurken kafamı kaldırıp yukarı bakıyorum ve gördüklerim bana bir şeyler söylüyor. Nesnel konuşuyor, ışık konuşuyor. Sanki güzel bir resim yapıyormuşum gibi hissediyorum. Sonra da özleme kapılıyorum."

Ağabeyim, "Berger ölümden bahsediyor," dedi. "Ama ölümden bahsederken yaşamdan da bahsediyor. Dünyaya bakarken bazen bir şeyler seziyorum ama göremiyorum; henüz değil. John Berger'in net bakışı bana yardımcı oluyor ve gölgede kalan duyguları birdenbire canlı varlıklarını gibi görebiliyorum."

Ağabeyim ve yeğenim sandalyelerinde oturmaya devam ettiler, John'un kitaplarının üzerine eğildiler ve onların üzerine eğilen çam ağacı, gölgesini ikisinin ve John'un üzerine düşürdü, sanki o da onlarla birlikte okuyordu; sonra hepsi birden yavaş yavaş karanlıkta kayboldular.

John Berger ilk kez 1974'te Türkçeye çevrildi. Türkiye'deki okurları özellikle onun denemelerini severler: *Sanat ve Devrim*, *Karşılaşmalar ve Vedalar*, *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. İstanbul'a geleceği zaman, bu haber bir gökkuşağı gibi gökyüzündeydi. Ve eminim ki denizden gelen nemle John'un saçları dalgalanmıştı. Okurlarından birine onu neden sevdiği sorulduğunda, okur şöyle cevap veriyor: "Arayan bakışı" ya da "Güçsüzlere duyduğu yakınlık" ya da "Ölümlü yaşamın birbiriyle konuştuğu temaları". Ağabeyim şöyle derdi: "İnsanları koroların içinden alıp soliste

* "Emine" Sevgi Özdamar'ın *Aynadaki Avlu* (çeviren: Esen Tezel, YKY 2012) kitabından alıntıdır.

dönüştürüyor, onların yalnızlığını ve değerini gösteriyor.” John Berger İstanbul’u birçok ziyaretinde, Türkçe dışında bir dil bilmeyen yazar Latife Tekin’le saatlerce çizimler üzerine sohbet ederdi.

Benim John Berger’le dostluğum bir fotoğrafla başladı. Portremi görüp bana yazdığı bir mektupta, kitaplarımdan birini okumak istediğini söylüyordu. Sonraları Londra ve Berlin’de birlikte okuma günlerimiz oldu ve ona sordum: John, kitapların başka dillere çevrildiğinde, hangi ülkelerde yayımlanmaları seni daha çok sevindiriyor? Cevap verdi: “Türkiye, İspanya, Almanya. Bunlar, bu üç ülke birbirinden çok farklı. Türkiye’de insan kendiliğinden, mizah anlayışı dışında hiçbir şeye ihtiyaç duymadan eğlenebiliyor. İspanya siyah renk gibi; çok güçlü, karanlık, yoğun. Almanya ise, sen olduğun için. Sen, Berlin’de yaşıyorsun, kendi Berlin’in var; senin gördüğün Berlin. Üç ülkenin de seninle, sana olan sevgimle bir bağlantısı var. Seninle ikimiz mizah anlayışından başka hiçbir şeye ihtiyaç duymadan eğlenebiliyoruz. Mizah anlayışı olan insanlar acıya da çok yakındırlar. Bir hikâyenin son cümlesi daima bir hikâyenin ilk cümlesidir. Biz gezginiz; ikimiz de sonu olmayan bir rayda koşuyoruz. Sen erkekleri anlıyorsun. Ama bir kadın gibi değil, başka bir erkek gibi anlıyorsun. Sanırım ben de kadınları bir erkek gibi değil, başka bir kadın gibi anlıyorum.”

John, şimdi senin doğum günün kutlamak için gereken kelimeleri bulmalıyım:

John, kasım çocuğu.

Bir trendeyim. Dışarıda kasımın ilk gecesi. Gökyüzü pembe, petrol rengi. Bulutlar benimle tatlı seslerle konuşuyorlar. John, manzarada yüzün var. Sen bir kasım gecesi doğdun. Körün gözlerini iyileştirebilecek bir kuş tüyü. Gözlerini ekmek gibi başkalarıyla paylaşan bir görme tanrısı. Senin kalbin, içinde birçoklarının kendilerine yer buldukları ve yeni biri geldiğinde herkesin açılıp yer verdiği bir kalp.

Gözlerini görmek için kitaplarını okuyorum.

Bir keresinde sana bir fotoğraf göstermiştim; ağabeyim beş yaşında, ben üç yaşında, fotoğrafçının karşısındaydık. Arkamızda annemizle babamız duruyordu. Fotoğrafa bakıp şöyle dedin: “Bak Sevgi, annenle baban, ağabeyinle senin çocuklarınız gibi duruyorlar, siz de onların annesiyle babası.” John, sen bu fotoğrafın hikâyesini gördün. Annemle babam öksüz ve yetim çocuklardı, onlar bizimle ısındılar, üstlerine bizi örttüler.

John, can I put my head on your shoulder?¹

Senin Sevgi’n

¹ “John, başımı omzuna yaslayabilir miyim?” (ç.n.)